

használhatja és megtiszteltetésnek érezheti, hogy ismertetést írhat róla.

Dávid Csaba

Dávid Katalin: A teremtett világ misztériuma - Bibliai jelképek kézikönyve Szent István Társulat, Budapest 2002, ára 4.200 Ft.

Örménymagyarok a Sóvidéken *(első rész)*

Sóvidéknek - Szováta központtal - a Maros és Hargita megyében fekvő Szováta-Parajd kontaktmedencét nevezik, az idetartozó 14 kisebb-nagyobb településsel együtt: Fenyőkút, Pálpataka, Békástanya, Korond, Vadasmező, Atyha, Alsó- és Felsősfalva, Parajd, Ilyésmező, Szováta, Alsó- és Felsőszakadát, valamint Kopac. A 25.664 lelket számláló lakosságának nagy többsége nemzetiségileg magyar, felekezetiileg római katolikus, de sokan vallják magukat reformátusnak és unitáriusnak is. A sóvidéki családneveket vizsgálva, azok eredetét kutatva azonban meggyőződhetünk arról is, hogy közöttük néhány örménymagyart, vagy azok leszármazottait találjuk, akik eredetüket elismerve önmagukat örmény származású magyarnak, vagy egyszerűen csak magyarnak vallják.

A földkerekségen bizonyára nincs olyan ember, akit ne érdekelne családjának eredete, kilétének volta, hovatarozásának tudata, elődei ideiglenes vagy végleges letelepedésének időpontja, rokonai szétszóródásának földrajzi helye, vidéke, végleges lakhelye, ősei sírhantjának holléte, talán az idővel elmosódó lelki kapcsolatok újbóli megteremtése, feltételének lehetősége.

Mi, akik itt együtt élünk, jó ha tudjuk és ismerjük közös múltunkat. A múlt igazolására írás- és szájról-szájra szálló szóbeli bizonyítékok maradtak. Igyekezzünk összegyűjteni, csokorba kötni ezeket.

Amikor 1960-ban a Sóvidék gyöngyszemére, Szovátra költöztem, nagy ügy szeretettel érdeklődtem a település történelmi múltja és akkori jelene felől. Eddig ismeretlen emberekkel, új arcokkal kerültem közvetlen kapcsolatba. A családnevek eredete mindig foglalkoztatott. Érdekesnek találtam, hogy az eddig ismert és gyakorta ismétlődő családnevek után újjal, a Szenkovits névvel találkoztam. Feltűnő volt akkor, hogy bármelyik üzletbe betértem, a család valamelyik leszármazottját irányítóként vagy elárusítóként mindig ott találtam. Antropológiailag vizsgáltam őket: széles járomcsontú, barna bőrűek, a nők alacsonyabbak, a férfiak középtermetűek, markáns arcú, sűrű, sötétes fekete hajú emberek voltak. Az csak természetes, hogy közös vonásuk: egyértelműen mind az Erzsébetvárosról származó örménymagyar Szenkovits-család kereskedelemhez kötődő leszármazottai. A Szenkovits névre hallgató leszármazottak és más, Sóvidéken élő örménymagyarok családfájának levezetése előtt ismertetném, hogy mi módon kerültem kapcsolatba és hogyan, miért vállaltam e feladatot, a sóvidéki örménymagyar közösség bemutatását összeállító kutatásomat.

2002 szeptember 14-én de. 10 órakor Szováta az örménymagyar származású, Erdély talán legnagyobb novellairójának, Petelei Istvánnak emlékére az Örménymagyar Szövetség és a budapesti Petőfi Irodalmi Társaság a következő szövegű emléktáblát avatta: „E helyen állt 1937-ig a ház, melyben nyaranta élt és dolgozott a nagy novellairó, Petelei István 1852-1910”.

A fekete márványból készült emléktábla a fürdővárosban, ezen az udvaron született Bocskay Vince szobrászművész 1978-1982 között épült házának homlokzatán található (Fő út 172. szám). A ház udvarára egy 1895-ben készült galambdúcos nagy székykapun lehetett bejutni. A kaput Petelei István állíttatta, melynek faragásában maga a tulajdonos, az író is

részt vett. A kicsi kapu fölötti felirat ez volt: „Vándor, e kis kapu nem akar kizárni, csak azt mutatja, merre kell bejárni.” A nagykapu szemöldökfáján ez a szöveg állt: „Isten segedelmével építtette a kis kaput Petelei István párjával Korbuly Zsuzsikával”. Az életfa tövében ez az évszám állt: 1895.

A kapurészek eredetiben, szétszedett állapotban a marosvásárhelyi néprajzi múzeumban találhatóak 1963 óta, minekelőtte 1962 tavaszán a kaput egy hajnali szélvihar kidöntötte. Az emléktábla avatásával az örménymagyarok megemlékeztek a nagy író születésének 150. évfordulójáról. Az ünnepi megemlékezés felemelő volt. Ebben a hangulatban találkoztam egykori egyetemi kolleganőmmel, Bálint Tiborné Kovács Júliával. Miután örömmel üdvözöltük egymást, Júlia azt kérdezte:

- Mit tudtok ti Szovátán lakók Petelei Istvánról?

A kérdés nem lepett meg. Válaszoltam:

- Az emberek egymásnak születnek. Kellett Szovátának egy Petelei István, egy olyan személyiség, aki közelről ismerje a sajátos lelkületű erdőlő, iparosodó, de a fürdőülethez is közelálló embert, mert az író a mezőhavasi szirtisas, a patakmajori vörösvércse, a sebespataki pirosperjes pisztráng, a tekenyősi fekete holló, a havason legelésző nyáj, a visszavisszatérő golya és fecske, s a hozzánk hűséges veréb világában élt és alkotott. Petelei István a századfordulót követő években itt írta az Őszi éjszaka című, balladaizű elbeszélését, s talán ő volt az első, aki mélységes humanizmussal tudott közeledni a szovátai emberekhez, akik abban az időben csak nagyon ritkán adták gyermekeiket felsőbb iskolába. A szovátaiak tudomány- és kultúrigényének alacsony színvonalát fejezte ki az akkori szülők és rokonok gyerekeik iskoláztatásához való hozzáállása, akik harapós szavakkal bíralták azokat, akik gimnáziumba adták gyermekeiket. Minek kell a gyermekből kócsifert, ellenséget nevelni? A mai ifjúság hitetlenül megmosolyogja az ilyen kifejezést, pedig mély történelmi gyökere van annak. Csak fuvarosnak, erdőlőnek, favágónak vagy kocsmai verekedőnek jó a szovátai székely, ugyanúgy mint a somogyi paraszt csak kanásznak és betyárnak? Az ilyen szovátai szemlélet megváltoztatásához kellett többek közt akkor egy Petelei István másfél évtizedes ittléte.

Azt be kell vallanom, hogy amikor elkezdtem a sóvidéki örmények felkutatását, arra számítottam, hogy összejön egy 2-3 kéziratos oldalnyira való, senkit, vagy csak keveseket érdeklő újságcikkre kiterjedő anyag, Örvendek, hogy sokkal bővebb terjedelmű szöveg megfogalmazására „kényszerültem”.

Ha a sóvidéki örménymagyar közösség eredetét, családfáját kutatjuk, az csak természetes, hogy a Szenkovits-család jut elsőként eszünkbe. Ők voltak az ide letelepedett, Ázsiából származó népközösség első képviselői a Sóvidéken. A családnak ide történt korai letelepedése rangsorolást követel az ittlakó örménymagyarok közt. A Szovátán élő, magukat örmény származású magyarnak tartó Szenkovits-család leszármazottaival, László, Jenő, Magdolna és Dezső adatközlőimmel sikerült összeállítanom a család rövid történetét. A Szenkovits-család Erzsébetvárosról származik. Elődeiktől szájhagyományból tudják, hogy egyik ősük itt, Erdély nagy örmény központjában, örménymagyar iskolát alapított, azzal a céllal, hogy az utódok tanuljanak meg magyarul is. Egyik elődjükig, a szépapa Szenkovits Lajosig tudják visszavezetni a családfát, aki Erzsébetvárosról Nyárádszeredába költözött. Feleségét, aki szintén örmény származású római katolikus volt, Ötvös Annának hívták. Kereskedők voltak Nyárádszeredában.

Elhunytukkal a család nyárádszeredai tartózkodása megszakadt, mert négy gyermekük közül (Ferenc, Ödön, Lajos és Márton), az agglegény Ferenc kivételével senki sem maradt a székelyek által Bocskai Istvánt fejedelemmé megválasztó, mezővárosi rangú településen.

Lajos 101 éves korában Magyarzákodon hunyt el. 1941-ben, halála előtt egy héttel megünnepelte a 101. születésnapját. Körjegyző volt a faluban. Leányai, Margit, Erzsébet és Ilka már Magyarzákodon éltek, ott is haltak meg. Nem alapítottak családot. Egy fia volt, aki

Marosvásárhelyre költözött. Utóda Nagyszebenben, az 1989 decemberi változások alkalmával mártírhalált halt. Margitnak ugyan volt egy élettársa, Simó Lajos, de kapcsolatukból nem született gyermek. Színfoltot jelentett a falu mindennapi életében - idézi fel gyermekkori élményét a magyarzsákodi születésű Orbán Pál, szovátai mérnök Szenkovits Margit iránti érdeklődésem kapcsán, akit a falu Örmény Margitka néven emleget ma is. A gyermektelen asszony nagyon nagy állatbarát volt, gondosan nevelte cicáit és kutyáit, ugyanúgy nagy becsben tartotta majorságait is. A kereskedelemben dolgozó üzletvezető, aki különben tejbegyűjtéssel is foglalkozott Magyar-, illetve Románzsákodon, nemcsak pontosságáról, jószívűségéről, hanem gyönyörű gyöngyűkjairól is híres volt az egész Vécke-patak völgyében.

Másik fiúk, Ödön, Gyergyószentmiklóson nagy üzlettel rendelkező kereskedő volt, nőtlen. A fiúk közül a már említett Ferenc Nyárádszeredában hunyt el. Negyedik fiúk, Márton házassága révén Korondra költözött. Neje, a Korondon született Szálasi Erzsébet az örmény származású római katolikus Szálasi János és Verzár Anna leánya volt. Lakodalmuk 1874. február 15-én Korondon volt a római katolikus templomban. Házasságkötésük tanúja Imre János és Hajdó Ferenc volt. Szenkovits Márton 1848-ban született és 1904 dec. 24-én, Székelyudvarhelyen a kórházban hunyt el, szívroham következtében. Foglalkozása, követve a családi hagyományokat, kereskedő volt. Síremléke a korondi temetőben található. Házasságukból itt Korondon nyolc gyermekük született, hét fiú és egy lány. Az 1942-ben kiadott „Kivonat a házasság anyakönyvéből” című dokumentum érdekes adatokat tartalmaz, melyet Márton fia, Antal, a hatodik gyermek, azért váltott ki, hogy igazolni tudja nem zsidó származását.

Szenkovits Mártonnak és az 1936-ban elhunyt Szálasi Erzsébetnek első gyermeke Ferenc. Házasságából két gyermek, Erzsébet és Ferenc született. Erzsébet férje, Székely István kántortanító volt Szentivánlaborfalván. Ferenc Csíkkászonban fakereskedéssel foglalkozott. Felesége, Ilona, Csíkszeredában él, nyugalmazott tanítónőként. Ferencről, aki tönkrement, fennmaradt, hogy 1942-es katonai bevonulása alkalmából nagybátyja, Antal öltöztette fel. Szenkovits Márton és Szálasi Erzsébet második gyermeke Márton, első világháborús frontharcos, aki a hazáért hősi halált halva az egykori Nándorfehérváron, azaz Belgrádban alussza örök álmát. Két leánya maradt hadiárva, Olga, aki 83 éves korában a múlt század kilencvenes éveinek végén és Piroska, aki az évezred kilencvenes éveinek elején hunyt el, mindketten Székelyudvarhelyen. Az udvarhelyi temetőben van a síremlékük. Piroska lánya dr. Simon Lászlóné, született Baczó Éva Zsófia, közel egy fél évszázadot Szovátán élt sikeres zeneoktatóként, majd a Tanulók Szabadidőközpontjának igazgatójaként. Házasságukból két gyermek született, Éva (1959), aki körorvos, és László (1968), aki zenészként tevékenykedik, mindketten Magyarországon.

Szenkovits Márton és Szálasi Erzsébet harmadik gyermeke János. Korondon volt kereskedő, kb. 50 éves korában hunyt el. Két gyermeke maradt, János és Erzsébet. Fia, János, kereskedő Korondon, akit 1952-ben kilakoltattak s még abban az évben meg is halt. Szintén két gyermeke volt, János, aki szövetségi elnökként ment nyugdíjba, ma is Korondon él, valamint leánya Anna, aki Bukarestben él, egészségügyi asszisztens, ma már nyugdíjas. Annának egy mérnök fia van.

Lánya, Erzsébet, Asztalos Albert mészáros felesége, aki Korondon férje halála után átvette mészárszékük teljes vezetését. Kitartásával, akaraterjével beigazolta, hogy az élet nehézségeivel, mindennapi küzdelmeivel, ha nehezen is, de meg lehet birkózni. Nő létere állatot vásárolt, levágta, feldarabolta, kimérte és elárúsította. 93 évesen Székelyudvarhelyen ma is él Erzsébet nevű leányánál. Fiuk, Albert, Székelyudvarhelyen él, mészárosként dolgozik.

Szenkovits Márton és Szálasi Erzsébet negyedik gyermeke Dezső. 1880-ban született Korondon. Több helységben volt kereskedő: Parajd, Etéd és Szováta. 1963-ban halt meg

Szovátán. Öt gyermeke volt, négy leány, Emma, Ilona, Katalin, Erzsébet és egy fiú, Dezső. Id. Szenkovits Dezső első felesége a gyergyószentmiklósi örménykatolikus Zárug Katalin volt, aki korán elhunyt. Öt gyermekét második felesége, Keszler Irma segítségével nevelték fel.

Közülük a családnevet és a családi foglalkozást továbbvivő, a szovátaiak szerint legszimpatikusabb, a vásárlókkal közvetlen stílusú Szenkovits Dezső (1911-1981) a szovátai Fogyasztási Szövetkezetben alapembernek számított. Tudta mindig, hogy mi a hiánycikk az üzletben, miből mennyit kell megrendelni. A Robot nevű üzletbe betérő vásárló áru nélkül, üres kézzel szinte sohase tudott távozni. A vásárló otthon is meg volt győződve, hogy sikeres volt betérése az üzletbe, jó alkatrészt, szép bútort vásárolt. Felesége, a szintén kereskedő családból származó Forschpecher Rezsín megjárta Auschwitzot, megmenekülését kitartásának és pontos munkájának köszönhette. Hazatérte után ment férjhez Szenkovits Dezsőhöz. Házasságukból két gyermek született, Magdolna (1949), kereskedő, Szovátán él, akárcsak a faipari technikumot végzett testvére, Dezső (1950). Magdolna Rózsa Imre topográfus felesége, két gyermekük született, Rózsa Imre Sándor (1978) és Lászlóné Rózsa Magdolna (1980), mindketten térképészek. A nagyapját, az édesapját, önmagát és a fiát is Dezsőnek nevező utód Maruzsán Mária tanárnővel kötött házasságából két gyermek született, a családban így már a negyedik generációt képviselő Szenkovits Dezső (1975) Kolozsváron élő filozófus, és Varga Katalin (1980) Budapesten élő tanítónő.

Az 1880 és 1963 között élő Szenkovits Dezső négy leánya közül a legidősebb, a második gyermekként születő szovátai kereskedő, családot sohasem alapító Emma (1913-2002). A második leány Ambrus Sándorné Szenkovits Ilona (1915-2002) szovátai kereskedő, egy leányt szült, Ambrus Máriát (1949), foglalkozása természetesen kereskedő. Szabó Andrással kötött házasságából (1969) két fiúk született, András (1970) villanyszerelő és Szabó Sándor (1971) asztalos. Andrásnak két fia van, Mátyás (1998) és Szilárd (2001), Sándornak egy leánya, Krisztina (1999). A harmadik leány, Bogdán Béláné Szenkovits Katalin (1919-1987) szovátai kereskedő, akinek két leánya született, Musca-né Bogdán Katalin (1939) könyvelő és Bogdán Livia (1950) kereskedő. Előbbinek egy fia, Tihamér (1964) jogász, utóbbinak egy fia Ungureán Zoltán (1971), asztalos és egy leánya, Ungureán Tímea (1979) elárúsító. A negyedik, és egyben a legfiatalabb gyermek, Fazakas Gyuláné Szenkovits Erzsébet (1921-1999), szovátai kereskedő. Egyetlen leányuk született, az Erzsébet nevet öröklő orvos (1944), a kolozsvári orvosi egyetem előadó tanára. Fia, dr. Parasca Olivér (1970) orvos, akinek két fia van, Parasca David (1995) és Parasca Dominic (1996).

*Fekete Árpád
Szováta
(folytatjuk)*

*Gyorsjelentés (helyett erdélyi lábjegyzetek), avagy
Egyhetes, személyes mozaik*

(A mozaik úgy születik, hogy színes hasábokat ültetnek egymás mellé a kötőanyagba. Nem lapokat - azt padlóburkolásnak nevezzük - hanem hasábokat, amelyek többnyire legalább olyan mélyek, vagy „magasak”, mint amilyen szélesek.)

Bence-napi színek s még valami

Szombaton délben éppen Nagyváradot járjuk, s érdemes, hiszen ez a magyar szecesszió fővárosa, persze, Ady Endre városa is. Kiderül, hogy amúgy éppen Bence napja van. Eszembe is jut rögtön a híres vers, a Séta bölcsőhelyem körül első versszaka: